

Avskrift från boken " GARPHYTTAN Ett gammalt bruks historia" av August Nachmansson och David Hannerberg.

Sid. 125. (Ur privilegiebrev 6 mars 1678 " Privilegium för handelsmannen Christian Geisler oppå Garphytte blecksmideri)

4

Där ännu någon lägenhet på annan ort här i riket funnes till sådant blecksmideris inrättande tjänlig och bekväm, som Christian Geisler med dess participanter redan prakticerat eller än inventera kunna, skall dem efter däröver hållen laga rannsaking och så vida de sig med jordäganden därom förena och det utan någons præjudice ske kan, dem upplåten varda. Till vilket någondera av de svenske mästerdrängar, som hos den tyske mästaren Michel Merckel vid Garphyttan lärt hava, brukas måge, på det konsten således än vidare ibland nationen förplantas och utspridas kan, till Kongl. Maj:ts och Kronones drätsels förökande samt inbyggarnes näring och vältrevnad. Och alldenstund förbem:te Christian Geisler där hos berättar, det han till detta verkets oppkomst samt korrespondens för konsumtionen all åhuga och omkostnad ospard haft, att ett sådant manufaktur av takbleck till rikets heder och bästa samt participanternes egen fördel är vordet begärligt och han nu i tio års tid med sine konsorters förmodelige gode nöje skall direktionen fört hava: Ty synes det med all skäl likmätigt, att han så vid desse paticipanter sig oppdragne kommission som han eljest efter deras åsämja och gottfinnande med androm härefter ingå kunde, maintinerad och behållen varder."

Sid. 228. (Syftar på perioden 19 okt. 1799 - 1 feb. 1701.)

Avlöningarna stanna skenbart vid en mycket blygsam del av de totala utgifterna, nämligen vid en tiondel. Det måste dock observeras, att avlöningen till väsentlig del utgick in natura, vilket belyses i annat sammanhang. Under de månader, som räkenskaperna omfatta, erhöll blecksmiden Christian Merckel den största avlöningen med icke mindre än 327½ daler eller över en fjärdedel av hela den utbetalade summan. För övrigt kommo de bäst avlönade arbetarna, blecksmiderna Hans Hansson och Per Knutsson, upp till nära 100 daler.

Sid. 230.

Smeder och tennare

Redan i Bergskollegii den 25 nov. 1661 beviljade första privilegier för Bleckbruket är det tal om anställning av yrkeskunniga arbetare (s.95). Garphyttebruket fick rätt att använda de yrkesarbetare, som möjligen funnos inom riket, och vidare att från främmande land hämta så många, som kunde behövas. Brukets intressenter kunde hänvisa till ett speciellt fall (s. 91), nämligen att blecksmiderna vid Österby bruk hade blivit arbetslösa, sedan tillverkningen av bleckplåt därstädes nedlagts. Det har emellertid ej kunnat fastställas, om några arbetare verkligen flyttade från Österby till Garphyttan. Uppgifterna om arbetarna vid bleckbruket äro nämligen mycket få under de första åren. Genom studier av husförhörslängderna och födelse- och dopböckerna erhålles givetvis fylligare personhistoriska uppgifter, men Tysslinge kyrkoböcker börja först omkring år 1700 och den äldsta bevarade husförhörslängden år först

från år 1725. Med tillhjälp av mantals- och utskrivningslängder samt av Bergskollegii arkiv och Lekebergslagens domböcker kunna dock uppgifter sammanställas om de män, som under denna period skötte hamrar och tennpannor vid Garphyttan.

I Lekebergslagens hammartingsprotokoll från år 1660-talet finns de äldsta uppgifterna om personalen vid Garphytte bleckbruk. I den lista över hammarsmeder inom Lekebergslagen, som upprättades den 12 aug. 1662, nämnes emellertid ingenting om Garphyttan. Först den 11 okt. 1664 angivas vid de två hamrarna fyra mästare med 11 drängar och polkar, en byggmästare och en malmlutare med tre drängar, alltså tillsammans 20 personer.

År 1665 var situationen oförändrad: summa 20 personer. Den 11 juni 1666 hade personalen minskats till 8 man: två mästare med tre drängar samt tre blecksmeder. Ett år senare hade antalet gått ned till fem: två mästare och tre svenner. Att en minskning i driften måste ha ägt rum under andra hälften av 1660-talet har förut framhållits i olika sammanhang. År 1669 nämnes icke Gaphytan i förteckningen över hamrarnas personal, men om detta skall upp fattas som ett direkt bevis för att rörelsen var alldeles nedlagd är icke lätt att avgöra.

För den följande tiden hava några stickprov tagits ur mantalslängderna. Då dessa förutom yrkesarbetarna även upptaga övriga mantalsskrivna familjemedlemmar, äro klumpsummor över brukets mantalsskrivna befolkning emellertid föga upplysande. År 1670 var totalsumman 14, år 1681 25, år 1700 59 stycken. Siffrorna äro såtillvida av intresse, att de otvivelaktigt vittna om brukets utveckling.

Från 1670-talet föreligga detaljerade uppgifter om arbetarnas antal och arbetsuppgifter. Dessa upplysningar framkommo genom Geislers klagomål över de upprepade utskrivningarna av soldater bland bruksfolket. I de i Landsarkivet i Uppsala befintliga "*Handlingar angående roteringen och utskrivningen 1674*" finnes en rulla över utskrivna soldater i Bergslagen, omfattande 542 nummer. Lekebergslagen svarade för nr 440-476 och bland dessa kommo fem på Garphyttan. Rotekarlar voro Nils Gottschalksson, Per Larsson, Anders Jonsson, Jöns Jonsson och Per Knutsson.

Med anledning av de upprepade utskrivningarna insänder Geisler i april 1677 en klagoskrift till Bergskollegium, och i denna återfinnes en fullständig förteckning "*uppå samtl. Bruksfolket vid Garphytte blecksmideriet manufakturverk*" /fig. 35). I Gamla hammaren arbetade vid urvällshammaren mästersvennen Christian Merckel (skrivs även Märkell, Merkel, Merckel o.s.v.) och lärdrängen Nils Larsson och vid bredhammaren mästaren Michel Merckel, mästersvennen Nils Andersson och lärdrängen Per Andersson. I Nyhammaren sköttes arbetet i mästares ställe av mästersvennen Sven Gottschalksson och där arbetade mästersvennerna Michel Persson och Johan Ludvig Merckel samt lärdrängarna Per Knutsson och Lars Olsson. Från stångjärnshammaren omtalas endast mästaren Clement Andersson. I tennhuset var Christian Rau mästare och Hans Rau mästersven. Därtill kom byggmästaren Anders Nilsson och laggaren Nils Hansson. Tillsammans gör detta 15 personer. Geisler uppger, att bruket hade måst lämna fyra soldater och en dragon.

En uppgift om hela arbetarbefolkningens storlek, inklusive familjerna, lämnas i november 1681, då Geisler uppger, att bruksfolket "*med hustrur och barn äro några och femtio personer*"

(Fig.35. Förteckning på Garphyttans smeder och tennare 1677. Namnen återfinnas i texten å sid. 231 o.f., där vissa efternamn angives efter andra handlingar.)

Bland dessa arbetare funnos två tyska familjer, vilket, även utan de direkta uppgifterna därom, skulle framgå av namnen. Det var blecksmedsmästaren Michel Merckel med sönerna blecksmedsgesellerna Christian och Johan Ludvig samt förtennarmästaren Christian Rau med sonen, gesellen Hans Rau, som likaledes fortsatte faderns hantverk. När dessa familjer inflyttat till Sverige är ej känt. Geisler uppger år 1677, att Michel Merckel då var en gammal man, och det får därför kanske antagas, att han hade flyttat till Sverige redan vid Bleckbrukets tillkomst år 1661, såvida han icke hade funnits i riket tidigare. Han hörde kanske till de utländska arbetarna vid Österby bleckbruk.

Det finns också en möjlighet att upprätta en förteckning över arbetarna vid Garphyttan år 1700, ty i den förut omtalade specifikationen på de kontanta medel, som Albrecht Hartman utbetalade för Bleckbrukets drivande från 19 okt. 1700 1 feb. 1701, angives även, hur mycket varje smed hade fått i avlöning. Det är antagligt, att samtliga arbetare tjänstgjorde under dessa c:a tre och en halv månader. Arbetsstyrkan utgjorde då 23 man. Bland dessa återfinnas nio av namnen från 1677. Beträffande Christian Rau är det möjligt, att det här rör sig om en ny man, ty år 1677 var han förtennare, men år 1700 är han eller hans namne stångjärnssmed. Michel Merckel var nu borta och hans son Johan Ludvig saknas också, men den äldre sonen Christian Merckel fortsatte som blecksmed, och genom honom fortlevde namnet till senare tider vid Garphyttan. Av intresse är att se namnen på brukets arbetare år 1700.

<i>Blecksmeder.</i>	<i>Stångjärnssmeder.</i>
Nils Andersson	Jöns Andersson
Per Andersson	Christian Hansson
Per Beckius	Johan Johansson
Sven Hottschalksson	Lars Knutsson
Hans Hansson	Nils Nilsson
Per Knutsson	Olof Nilsson
Nils Larsson	Christian Rau
Christian Ludvigsson	<i>Förtennare</i>
Christian Meickel	Gabriel Rau
Albert Nilsson	Hans Rau
Jonas Persson	<i>Tunnbindare</i>
Michel Persson	Nils Hansson
Isac Svensson	

Sid. 235.

Det är antagligt, att Garhyttans arbetare voro skickliga. Blecksmederna voro i alla fall specialister inom sin hantering, som under Bleckbrukets första skede annars icke bedrevs inom landet. Det är därför ganska naturligt, att sådana bruksägare, som ville fresta ett försök att konkurrera med Garphyttan, borde ha åtskilligt intresse av att utnyttja dessa arbetares kunskaper och erfarenhet. Som i annat sammanhang omtalas (s. 207), klagade Geisler i maj 1767 hos Bergskollegium över att handelsmannen i Stockholm Johan von der Hagen, hade tubbat en av Garphyttans blecksmeder till sitt bruk vid Ortala och där låtit honom inrätta en bleckhammare.

Denna bleckhammare vid Ortala fick sedan förfalla, men år 1707 gjordes ett försök att upprätta den på nytt, och även denna gång beröres Garphyttans historia, då nämligen

blecksmeden Christian Merckel, som hade erhållit orlovssedel vid Garphyttan i april år 1705 och avsked i febr. 1706, hade föreslagit Orsala bruks ägare att göra ett nytt försök med tillverkning av plåt. I det följande anföres något om Christian Merckels privatliv, och av skildringen förstår man mycket väl, att Hartman ville bli av med den blecksmeden. Det intressanta med Merckels anställning vid Ortala är, att det finns ett kontrakt bevarat, som den 1 dec 1706 ingicks mellan brukets ägare Carl Boman och blecksmeden Christian Merckel. Ur nämnda kontrakt anföres här det som gäller arbetarnas uppträdande och arbetsförhållandena. Det är antagligt, att vad som där säges, i stort sett gällde vid Garphyttan.

Det heter om arbetarna att

"uti arbetet skola de vara trogne och flitige efter högsta görlighet, smida opp om lördagen emot kvällen och begynna igen emot natten till måndagen"

Det vankades ingen lång ledighet vid veckoslutet och ännu mindre bestods det därav under veckans arbetsdagar, Smederna fingo i kontraktet förbinda sig, att

"ärligen och redligen med järn och kol omgå"

Sålde de olovandes något till andra, skulle det räknas som tjuvnad, Kunde de tillverka något mera av de utlämnade råvarorna, än som hade avtalats i kontraktet, vilket kallades "överbleck", skulle de utbjuda detta till brukspatronen mot det pris, som de hade erhållit av sina förra husbönder. I sitt arbete vid bruket skulle smederna uppträda lugnt och hyfsat:

"Bör icke heller någon av blecksmederna varken själva eller igenom sitt folk föröva något oljud vid bruket, utan när sådant sker allvarligen för sitt brott bliva avstraffade, skolandes ej heller vara obstinata eller egensinnige utan lydige och hörsamme uti allt det, som skäligt och billigt är, alltid sökandes deras patroners bästa och nytta som trogne och uppriktige tjänare och bör och som de inför Gud och var redelig man kunna försvara."

Tidens tingsprotokoll ge rika tillfällen att konstatera, att sådana ordningsregler mycket väl kunde behövas i arbetskontrakten. Bönder, bergsmän och smeder instämdes ofta för dryckenskap och slagsmål. Vid ett tillfälle var den förut omnämnde blecksmeden Nils Larsson åtalad, dels för att ha sålt "*dricka*", och del för att tillsammans med ett par män från Axsjöboda ha "*förövat dryckenskap*" vid ett mycket opassande tillfälle, nämligen

"uppå tacksägelsedagen över Narviske segervinningen under gudstjänsten"

I det fallet blevo visserligen de anklagade frikända, men vid många andra tillfällen dömdes personer för brännvinstillverkning och dryckenskap.

Upprepade gånger utfärdades vid tinget förbud mot försäljning av öl och brännvin vid Garphytte bruk. Den 26 juni 1689 uppvisade Albrecht Hartman inför tinget ett av rätten den 22 sept. 1673 utfärdat förbud mot att "*hustru Ingrid*" fortsatte med sin försäljning av öl och brännvin med ett vite av 40 daler silvermynt, om förbudet överträdde. År 1678 dömdes en man, som hade varit vedhuggare under Lannafors men som nu var inhyst vid Bleck bruket, att tillsammans med sin hustru flytta därifrån, därför att brukspatronen inte längre ville finna sig i att vedhuggarens hustru sålde brännvin till bruksfolket. Det är mycket möjligt, att denna hustru är densamma som "*hustru Ingrid*". År 1689 upprepades förbudet mot brännvinsförsäljning och överträdelser belades med ett vite av 40 daler silvermynt. Detta förbud avsåg inte bara "*hustru Ingrid*" utan också "*de andra av bruksfolket och betjänste*". Förbudet upprepades ånyo år 1695, men det gav ej heller den gången önskat resultat, ty under 1700-talets första år måste rätten åter taga itu med flera svåra fall av brännvinsförsäljning. I

ett av dessa mål förekommer förtennaren Hans Rau med hustrun Ingri Nilsdotter och döttrarna Ingeborg och Marie, vilka tillsammans hade bedrivit

"ett så överflödigt öl och brännvins säljande, att därav dess (Hartmans) bruksfolk, som därav taga tillfälle till fylleri, märkeligen sitt arbete försätta skola".

Hans Rau försvarade sig med att han inte var ensam om den saken. Vid samma tingssammanträde dömdes också hammarsmeden Lars Knutsson att böta 40 marker silvermynt för "*krögeri och ölsäljningar*".

Med brännvinet följde slagsmål och bråk av olika slag, i vilka smederna ofta voro inblandade. Vid studiet av handlingarna framkommer ett intryck av att de inflyttade tyskarnas söner Hans Rau och Christian Merckel utgjorde verkliga oroselement. Det är möjligt, att denna andra generation hade särskilt svårt att anpassa sig och finna sig till rätta med det nya hemlandets folk och förhållanden. Att det kan förhålla sig på sådant sätt, speciellt med den andra immigrantgenerationen, finns många exempel på inom nutida inflyttningsområden. I vilket fall som helst, de båda nämnda, förtennarmästern och blecksmedsmästern, figurera påfallande ofta i tingsprotokollen under 1700-talets första år. Det tjänar ingenting till att dröja alltför länge vid dessa ganska mörka sidor av brukslivet, men för att bilden skall bli klarare, kunna lämpligen ett par tidsskildringar återgivas. Då får domböckerna själva tala:

Den 22 sept.1703:"*Anklagade blecksmeden mäster Christian Merckel smedgesellen Friedrich Ludvigsson vid Garphytte Bleckbrukför det han uti gästebud ej allenast ryckt honom i dess halsduk samt kullskuffat, utan ock sparkat dess hustru Sihla Andersdotter någre gånger och detta allt om en sabbatsdag. Friedrich Ludvigsson till detta icke väl neka, allenast förebär sig därom ej minnas, ty avhördes hustru Annika Amundsdotter, efter emot henne ingen expection gjordes, som hade att säga, att så snart bägge patronerna Schmidt och Hartman voro ifrån berde kalas gångne, voro de kvarblivne druckne, havandes Friedrich hållit i Merckels halsduk, och när hustrun bad honom släppa mannens halsduk, ramlade de omkull alla tre, varpå, när Friedrich kom upp, sparkade han hustru Sihla trenne gånger; sedan vordo de av gästerna skilde, och som Merckel förklarar sig intet mer hava att påminna och Friedrich kunde till vad hon vittnat intet neka, ty överlades denna slagsmålssak och besinnes av hastigo vara timad, varför Friedrich kommer för 3:ne sparkande att plikta 9 marker silvermynt" - vilket straff fördubblades, eftersom slagsmålet hade ägt rum på en sabbatsdag.*

Ungefär ett år senare var Christian Merckel ånyo instämnd till tinget för slagsmål. Protokollet från den 14 oktober 1704 berättar, att brukspatron Hartman en dag i september månad hade suttit på sitt kontor tillsammans med länsmannen Johan Staaf och nämndemannen Sven Jönsson i Arvaby, och då hade Merckel enligt Hartmans berättelse till protokollet

"utan någon orsak i dess hus kommit och under sin otidige druckenhet fordrat betalning för en hjulstock, den han med ringar beslå skolat, det han ock icke förvägrat men allenast upphållit, till dess arbetet bleve skådat och värderat; bedjandes honom hava fördrag till andra dagen, att han bättre kvalificerad bleve, och sedan han med långsam otidighet fortfarit och därför på hövligt manér blivit avvist samt omsider utgångit; har Hartman tagit kontorsnyckeln in till sig att dess bättre förrätta, vad han med länsman Johan Staaf och nämndeman Sven Jönsson i Arvaby, som då ditkomne voro, hade att göra; då klappade åter Merckel så hårt på dörren, att nödgades Hartman den förre dess förrättning, och jämte dörrens öppnande ytterligare begärt, att han till morgondagen dröja ville; men han trängt sig in, gick av och an på golvet med mössan på huvudet, äntligen kontesterandes att intet gå ut, förrän han fått sin betalning samt återstående öl och tobak; och tog Hartman mössan av honom och släppte på golvet, då Merckel

påstått, att han mössan igen upptaga måtte med mera ertygad oanständighet, varöver som Hartman skall blivitt mycket altererad, nödgades han skjuta honom ut genom dörren, varpå Merckel icke allena Hartman åtskilliga resor skall utmanat utan ock med svordom och bannor utfarit, sägandes därhos: du tänker att traktera mig såsom andra, men fanen skulle taga honom före den hunden, av vilket Hartman blivitt beorsakad med något slag av sin käpp honom att stilla; men därmed intet kunna uträtta, utan som Merckel til oanständigt motvörn fattat, dragandes peruken av honom och kastade honom jämte sig själv i golvet och alltfort med håniske ord fortfarit, krefsandes och Hartmans k. hustru med orena fingrar i ansiktet, då han blev hindrad Hartman att angripa". Hartman yrkade ansvar på Merckel i fyra punkter: för uppsåtligt hemfridsbrott, för att Merckel "genom händers påläggande" hade brutit mot 1699 års förordning om husbönders myndighet, för att ha använt "okvädningsord och andra otillbörligheter" samt slutligen för att han väckt "stor förargelse med eder och svordomar". Merckel ville häremot göra gällande, att Hartman icke enligt lagens mening var hans husbonde, och vidare styrkte han med vittnen, att han genom Hartmans våldsamma behandling hade tagit skada till kropp och hälsa. Han hade fått två blodsår i huvudet och en svullnad i ena knäet. Domen blev också rätt mild för Merckel. Han fick böta 24 marker silvermynt för "två fule ord" , och för "vanvördiga åtbörder" dömdes han till 14 dagars fängelse vid vatten och bröd, och därutöver skulle han göra offentlig avbön samt "manas till bättring av församlingens kyrkoherde". Men domstolen menade tydligen att det här som så ofta annars icke var ens fel att tvenne träta. Även Hartman dömdes till böter. Han skulle erlægga 6 marker silvermynt. Målet omnämnes ännu en gång, den 17 febr. 1705, då det meddelades, att Merckel icke hade velat göra den offentliga avbönen, och det bestämdes då, att han vid risk av fördubblat vite för nästa tings slut skulle fullgöra avbönen.

Som ett sista exempel på smedernas liv och leverne skall här också omtalas ett mål från år 1702. De medagerande äro Christian Merckel och Hans Rau samt den senares dotter Ingrid Hansdotter, dennes man Anders Persson och svärfar Per Olsson i Julåsen samt Ingridis syster Ingeborg Hansdotter. Kärande var Anders Ersson i Svensboda, som förde talan för sin son, gossen Johan Anderson. Bråket föranleddes av att Anders Ersson sände sin pojke till Bleckbruket för att hämta fem stycken förtenta bleck, och dessa bleck skulle nu Merckel ha tagit ifrån pojken och till på köpet slagit honom. Christian Merckel förklarade sitt handlingssätt så:

"Att när han uti Julåsen för penningsöl satt, kom först Johan dit, havandes en skomakarpojke med sig, och som han gångit därifrån, så har han en stund därefter kommit tillbakars och haft i en säck 5 st. förtente bleck, dem han under sängen sticka skolat, och som Merckel haft förtennaren Hans Rau misstänkt, det torde han blecken åt Anders Ersson hava försålt, efter han tillförende i slikt mål skall vara befunnen, så tog han blecken och bar dem till patronen, havandes ock gossen med sig, och såsom patronen erkänt, det han plåtarne åt Anders sålt, och Merckel således fant dem vara rätt fångne, så gav han drängen 1 carolin och låt honom gå hem." I fråga om detta tilltag dömdes Merckel att böta 3 marker silvermynt för att han hade tagit blecken från pojken och tvungit denne att gå med till brukspatronen. Vid samma tillfälle förde emellertid även Per Olsson i Julåsen talan mot Merckel för att denne "beskytt honom och alle dess anhörige barn och folk för tjuvpack". Merckel hade i fallet en motbeskyllning: Per Olsson skulle ha hotat honom med en yxa, när han vid ett tillfälle besökte Julåsen: "och tillstår Per, att tog han till yxan och sade, att skulle smeden få annat veta, om han icke packade sig ut , vilket härkommit av det oväsande smeden med Anders Erssons son i Svensbo om blecken haft hade". Merckel blev frikänd beträffande

beskyllningen för tjuvpack, och Per Olsson fick böta 3 marker silvermynt för att han hade hotat med yxan. Tvisterna voro emellertid icke alldeles avklarade med dessa mål. Parterna drogo också fram en gammal historia angående några bortkomna plåtar, vilka enligt Merckels beskyllning skulle ha stulits av Anders Ersson i Svensboda, men den saken avfördes som redan tidigare avdömd.

Sämjan var tydligen icke alltid den allra bästa. Smeder och förtennare misstrodde varandra och beskyllde varandra för oärlighet. Och bruksfolket låg i tvister med bergsmännen i grannskapet. Det är ingen riktigt vacker bild av förhållandena tingsprotokollen från tiden omkring år 1700 giva. Men man får komma ihåg, att det är fråga om tingshandlingar. Dessa innehålla som naturligt är berättelser om tjuveri, ärekränkningar, slagsmål, dryckenskap, äktenskapsbrott, mened och åtskilligt annat av samma sort, men det bevisar inte mycket om det allmänna sedliga och moraliska tillståndet.. De ärliga och trogna lämna icke så många vittnesbörd till eftervärlden. De äro tysta både i landet och i de bevarade handlingarna. I protokollen är det som så ofta annars några få namn som gång på gång återkomma.

Det har redan framhållits, att den andra generationen i de från utlandet inflyttade familjerna påfallande ofta figurerar i domstolshandlingarna. Härav bör dock icke dragas några generella slutsatser. Förklaringen får man lämna därhän: det kan bero på individuella förhållanden av oss okänd art, men det kan också vara en rätt naturlig brist på anpassning efter nya sociala förhållanden.

Sid. 241.

Från 1700-talets början kunna några uppgifter lämnas om avlöningen vid plåtsmidet. De tagas delvis ur det förut nämnda kontraktet mellan blecksmeden Christian Merckel och ägaren av Ortala bruk Carl Boman, men eftersom detta kontrakt upprättades, när Merckel år 1706 hade erhållit avsked från Garphyttan, kan det antas, att villkoren gjordes tämligen lika med dem vid Garphyttan. Blecksmeden skulle tillsammans med sina arbetare smida 20 lispund takbleck av 26 lispund stångjärn och 30 tunnor kol. Vikten var här bergsvikt (1 lispund = 7,5 kg). Vid framställning av bleck för förtinning skulle han tillverka ett fat eller en fjärding, innehållande 450 skivor, av 21 lispund stångjärn och 30 tunnor kol. Både kol och järn voro beräknade så, att smeden skulle av dem kunna framställa något mera än den i kontraktet nämnda kvantiteten bleck. Detta "överbleck", som smeden var skyldig att försälja till sin brukspatron, utgjorde en del av blecksmedens inkomst och avlöning. Den egentliga lönen för framställning av 20 lispund takplåt eller ett fat småbleck var 14 daler åt alla smederna tillsammans. Avlöningen skulle enligt bergsordningen utgå med två tredjedelar in natura och en tredjedel kontant. Till denna överenskommelse fogas vissa tillägg; så skulle smederna med tillhjälp av brukets byggmästare "*hålla nödig småbyggnad i hammaren vid makt*" samt hålla sig med kolfat, skyfflar och andra nödiga vektyg. Som ersättning för dessa arbeten skulle de erhålla 2 skeppund stångjärn och 16 läster kol om året.

Sid. 246

Lönen fördelades inom arbetslaget efter smedernas tjänsteställning och detta gällde även om betalningen för överjärnet. Christian Merckel gjorde visserligen vid hammartinget åt 1704 ett försök att vinna allt överjärnet åt sig själv, men däremot protesterade hans mästervänner Sven Gottschalksson, Per Larsson och Isac Svensson, vilka åberopade sig på gammal sed vid

bruket, vilken var faltställd i kontrakt av år 1676 och 1688 . Det slutade med att Merckel såsom förut erhöll en fjärdedel av överjärnet och mästersvennerna tre fjärdedelar.